

УДК 811.161.3'42:801.6:821.161.3-1*Л.Дранько-Майсюк

М. С. Шчалкун

Навук. кір. – А. А. Станкевіч, д-р філал. навук, прафесар

ПРАДМЕТНА-СЭНСАВЫЯ АСАЦЫЯЦЫІ АЛІТЭРАЦЫЙНЫХ ПАЎТОРАЎ Ў ПАЭЗІІ ЛЕАНІДА ДРАНЬКО-МАЙСЮКА

*У артыкуле на матэрыяле паэтычнай творчасці Л. В. Дранько-Майсюка
аналізуюцца алітэрацыйныя паўторы, якія займаюць
дамінуючае становішча ў гукавой арганізацыі вершаванай мовы,
Актуальныя праблемы філалогіі*

71

*часта з'яўляюцца тым стрыжнем, на якім засноўваецца мастацкі
вобраз. Пры гэтым вызначаюцца тыпы і віды алітэрацыйных
паўтораў, лакалізацыя і функцыянальна-стылістычная роля ў
паэтычным дыскурсе Л.В. Дранько-Майсюка.*

Мастак слова, ствараючы свой твор, імкнецца ўсімі магчымымі лексічнымі, сінтаксічнымі і стылявымі сродкамі стварыць яркую вобразную карціну, уздзейнічаць на чытачоў і выклікаць пэўны водгук. Для гэтага выкарыстоўваюцца розныя фігуры мастацкай вобразнасці, у тым ліку і эўфанічная выразнасць.

Паняцце фігуры ўключае сінтаксічныя і стылістычныя канструкцыі, заснаваныя на паўтарэнні асобных гукаў, слоў, злучнікаў, якія нясуць асноўную сэнсавую нагрузку ў мастацкім тэксце. Такі спосаб вылучэння слоў называецца паўторам. Падобнае выкарыстанне гукавых сродкаў, асабліва ў паэтычным маўленні, уздзейнічае на чытача не толькі зместам і вобразнай сістэмай паэтычнага твора, але і яго фармальнай структурай.

Паўторы могуць быць утвораны паўтарэннем гукаў розных катэгорый – зычных і галосных або іх спалучэннем. Калі мастаком слова ў тэксце паэтычнага твора наўмысна выкарыстоўваецца паўтор асобных зычных гукаў ці іх спалучэнняў, тады гаворка ідзе пра алітэрацыю. Як адзначана ў «Слоўніку лінгвістычных тэрмінаў» П. У. Сцяцко: «Алітэрацыя (от лат. *ad* _да, пры' + *littera* _літара') – паўтарэнне аднолькавых зычных гукаў або спалучэнняў гукаў (у вершы, фразе) як стылістычны прыём, як спосаб узмацнення выразнасці» [1, с. 17].

Алітэрацыйныя паўторы займаюць дамінуючае становішча ў гукавой арганізацыі вершаванай мовы, часта з'яўляюцца тым стрыжнем, на якім засноўваецца мастацкі вобраз. Яны ўплываюць на мілагучнасць лірычнага твора, на яго сэнсавую выразнасць і

своеасаблівасць інтанацыйнага малюнка. Алітэрацыя, як адзін са спосабаў гукавой арганізацыі маўлення, стварае адмысловыя гукавыя эфекты ў мастацкім тэксце, што ўзмацняе яго вобразнасць і стварае яркае ўражанне ў чытача ад намалёванай паэтычнай карціны. Словы, звязаныя алітэрацыяй, пры вымаўленні вылучаюцца ў маўленчай плыні і набываюць асаблівую гукавую і інтанацыйную значнасць. Як адзначае Л. І. Цімафееў, «гукавыя паўторы ў вершы непарыўна звязаны з інтанацыяй, гэта значыць менавіта з тым індывідуальным гучаннем слова, якое вызначае яго выразнасць, яго эмацыянальную афарбоўку, яго дакладны мастацкі сэнс» [2, с. 3]. Інтанацыйна-гукавая арганізацыя паэтычнай мовы залежыць ад эмацыянальна-сэнсавай

Языкознание

72

напоўненасці таго ці іншага твора, творчай індывідуальнасці паэта, фанетычных асаблівасцей нацыянальнай мовы.

З найбольшай пэўнасцю наш слых успрымае паўтарэнне зычных, якія знаходзяцца ў пераднаціскных складах і ў абсалютным пачатку слова. Мы заўважаем не толькі паўтарэнне аднолькавых гукаў, але падобных па якой-небудзь прыкмеце (месца ці спосаб ўтварэння, па ўдзеле голасу, цвёрдасці – мяккасці і інш.).

Зычныя гукі выконваюць у мове асноўную сэнсаадрознівальную функцыю. Кожны гук нясе пэўную інфармацыю, аднак галосныя фанемы ў гэтых адносінах значна саступаюць зычным. Лягчэй для нас будзе здагадацца, якое слова мае на ўвазе, калі яно запісана толькі пры дапамозе зычных, а не галосных фанем. Семантычная важкасць зычных спрыяе ўстанаўленню разнастайных прадметна-сэнсавых асацыяцый, таму выяўленча-выразная магчымасць алітэрацый больш шырокая, чым асанансаў.

Прасочым на прыкладах з паэзіі Л. Дранько-Майсюка разнастайнасць алітэрацыі.

Паўтарэнне свісцячых [з], [з´], [с], [с´], дзякуючы іх акустычным асаблівасцям, часта выкарыстоўваецца ў якасці гукапераймання для таго, каб засяродзіць увагу, падкрэсліць пэўныя з´явы ці стварыць гукавыя асацыяцыі, звязаныя са свістам, звонам, шумам. Фрагменты з вершаў, дзе ёсць выпадкі алітэрацыі названых свісцячых:

«Вы – майстар, а майстар умее

Самога сябе ўваскрасіць.

Пакуль у душы залацее

Іскрынка сапраўднай надзеі –

Вас буду прасіць і прасіць» [3, с. 6];

«І зараз не я адзін.

А просім мы ўсе з наклонам:

Нянавісьць сваю збудзі!

Дракона забі! Дракона!» [3, с. 62];

«Ды адна з іх маленькаю трэскай

Узаўеца высока і знікне...

На хвасце ён сядзіць, нібы ў крэсле,

І дзяўбе аднастайна і звыкла» [4, с. 19];

«Глынуў толькі кроплю, і студня заснула.

І строгая сталасць ахоўцу нябёс

З дарослае казкі ў маленства вярнула» [4, с. 57].

Алітэрацыя выступае не толькі ў якасці анафары, пачатковых гукаў, але і ў іншых пазіцыях. І кожны раз яна носіць новы характар,

Актуальные проблемы филологии

73

не паўтараючы адно і тое ж адчуванне. Гэта можна ўбачыць у прыкладах вышэй.

Алітэрацыя шыпячых [ж], [ш], як вядома, садзейнічае перадачы гукаў шоргату, шыпення. Але у творчасці Л. Дранько-Майсюка такія выпадкі алітэрацыі сустракаюцца значна радзей, чым паўтарэнне свісцячых:

«Паспеў і болей таго спазнаці,

Верш апусціўшы ў сонечны шоўк:

Дзяўчына, жанчына, жонка і маці –

Таксама гранатавы ланцужок» [5, с. 24].

Алітэрацыя выбухных зычных [б], [п], [т], [д], [к] сустракаецца ў тых выпадках, калі ўзнікае неабходнасць перадаць гукі хуткаплынныя і рытмічныя:

«Я вінаваты, нават цераз край...

Прыму пасля любое пакаранне,

Але пакуль, прашу, не дакарай,

Дай супакоіцца – па вуліцы змярканне» [3, с. 27];

«У рэўнасці маёй жыве сакрэт,

З якім – не трэба славы большай.

Я не хачу, каб любы мой паэт

Табою павялічыў боль свой» [4, с. 265];

«Я адчуваю сам

Яшчэ ў сваім пад'ездзе,

Як холадна дамам

Траецкага прадмесця» [3, с. 38];

«Я лішне не кручу хвастом

І ані дбаю аніколькі,

Бо ведаю: з якім катом,

Калі і як, і дзе, і колькі!» [6, с. 31].

Санорныя [л], [л´], [н], [н´], якія па прыродзе лічацца плаўнымі, аўтарам ўжываюцца для абзначэння мяккіх, павольных рухаў, яны перадаюць спакой і лёгкасць:

«І лінію трымала лёсу

Майго... І ад яе цяпла

Цвіла мядовая меліса

І сальвія ў Гарынь цякла» [5, с. 33];

«Пакіне музыка мяне,

Звядзе на струнную мякіну, –

Яны ж і пры апошнім сне

Мяне ніколі не пакінуць» [5, с. 35].

Языкознание

74

А санорны гук [р], наадварот, перадае цвёрдасць і хуткасць плыні, грукат:

«Пры дарозе, пры сяле,

Пры цыганскай будзе,

Труся пры любым жытле –

Абы толькі людзі!» [6, с. 43].

Алітэрацыя [м] стварае таксама разнастайныя ўражанні і

ўяўленні. Так, нечым бадзёрым павявае ад наступных радкоў, дзе гук утварае рытм, так як паўтор адбываецца на канцы слоў:

«Я дрыжу перад ваўком,

Перад лісам і сабакам,

Паляўнічым, лесніком;

Перад кожным гукам, гакам...» [6, с. 31].

У шэрагу вершаў для таго, каб падкрэсліць важкасць прадмета або перадаць жорсткія глухія гукі, ужываецца алітэрацыя фрыкатыўных [х], [г]:

«Хаваюць і клопат, і страх

І мной не цікавяцца: —Хто ты?»

Ніхто з іх не зробіць замах

На радасць маёй адзіноты» [3, с. 9]; .

*«З двара свайго, з казённага парога
Да Бога шлях, як да сябе самога» [3, с. 15].*

Такім чынам, алітэрацыйныя паўторы ў паэтычных творах Л. Дранько-Майсюка з'яўляюцца разнастайнымі паводле характару паўтораных зычных, іх акустычных уласцівасцей і лакалізацыі. Яны садзейнічаюць устанаўленню разнастайных прадметна-сэнсавых асацыяцый і маюць высокі выяўленча-выразны патэнцыял.

Спіс літаратуры

- 1 Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск : Выш. шк., 1990. – 222 с.
- 2 Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. : Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев. – М. : Просвещение, 1974. – 509 с.
- 3 Дранько-Майсюк, Л. Вершы, паэмы, эсэ / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 214 с.
- 4 Дранько-Майсюк, Л. Гаспода: Выбранае / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 382 с.
- 5 Дранько-Майсюк, Л. Акропаль / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 190 с.
- 6 Дранько-Майсюк, Л. Цацачная крама: кніжка для вялікіх і малых / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 59 с.